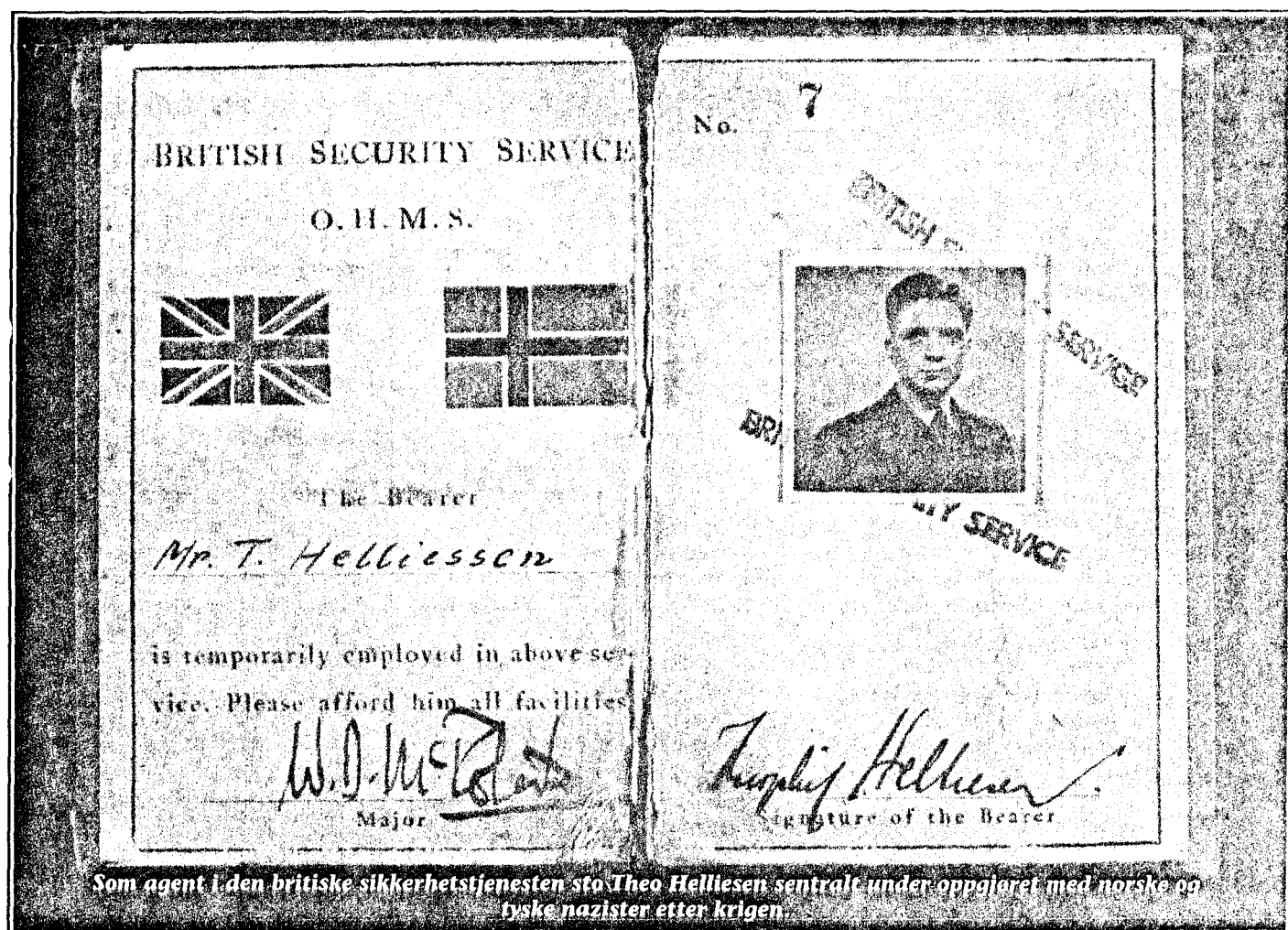

Spionen som ble Quislings vokter

Theophilus Schanche Helliesen (78) var en av de hemmeligste agentene i Norge under og etter okkupasjonen. Og som fangevokter overvåket han Maria og Vidkun Quisling under hennes daglige besøk i tårncellen på Akershus. Han fulgte rettssaken med argusblick og var diskret til stede under henrettelsen.

TEKST: TOVE SKAGESTAD
FOTO: WILLIAM MIKKELSEN

Theo Helliesen er i dag pensjonist i Spania. Han legger ikke skjul på at han fikk respekt for Quisling under tiden som fangevokter.

I dag lever Helliesen en rolig pensjonisttilværelse på Spanias østkyst, strategisk plassert i "Berliner-gata". Den ligger bare et steinkast fra den engelske skolen, men i behørig avstand fra det beryktede "Nazi-berget" i Calpe.

Den tidligere agenten synes pensjonisttilværelsen er temmelig kjedelig. Sin inngående kjennskap til psykologisk krigføring bruker han bare til å slå vennligsinnende svenske naboer i kulespillet "Petanca".

Han snakker gjerne om sin tid som Quislings fangevokter, men det spennende spionlivet han levde under og etter krigen vil han helst ikke fortelle

for mye om. Etter hardt press, og med tanke på at krigsgenerasjonen snart dør ut, letter han likevel på sløret.

- Da jeg kom til Norge i 1941, etter å ha rømt fra den tyske konsentrasjonsleiren Dachau, ble jeg kontaktet av etterretningstjenesten i Forsvarets Overkommando (FO2). De sendte meg til London på lynkurs i psykologisk krigføring og infiltrering.

- Fordi jeg hadde studert seks år i Tyskland, hadde mange tyske kontakter og snakket språket flytende, var jeg godt egnet til å spionere på tyskerne. Jeg hadde til og med drukket kaffe med Hitler under OL i Garmisch Partenkirchen i 1936. Senere, i 1940,

ble jeg som kaptein for norske studenter fotballag bedt om å arrangere en kamp til inntekt for tysk krigshjelp. Jeg nektet, ble arrestert og satt i Dachau som første nordmann, allereide i juni. Der satt jeg sammen med blant andre Østerrikes president Schuschnigg, som jeg ble nær venn med. Etter et halvt år klarte jeg å rømme, og kursen videre ble staket ut.

Fengselsspionasje

Etter endt "spionkurs" ble han bragt med u-båt til Norge og utplassert som ingeniør i teknisk avdeling ved Stormbull. Dette bygningsfirmaet hadde store leveranser til tyskerne og var derfor et godt utgangspunkt for fengselsspionasje.

- I tillegg til å være med i Milorg-gjengen på Schøyen hovedgård, var jeg også medlem av W25X, en illegal organisasjon som drev med fengselsspionasje. Jeg gikk ut og inn av Grini med meldinger, våpen og radioer.

Fordi jeg offisielt var kontrollør fra Stormbull, og stadig var å se i selskaper med gestapister, ble jeg aldri kontrollert. Jeg hørte på radio fra London sammen med Gestapo og rapporterte til norske undergrunnsaviser og advarte nordmenn som var i fare.

- Tre måneder før krigens slutt ble jeg delvis avslørt av Gestapo og dømt til ti års tukthus. Men mine "gode venner" i Gestapo hadde likevel vondt for å tro at jeg hadde drevet et så høyt spill. De trodde jeg hadde vært løpegutt for andre, og lot meg fortsette fordi de ville bruke meg som lokkedue.

- Før de oppdaget den virkelige sammenhengen kom heldigvis freden. Da var det min tur til å drive klappjakt på gestapister. Sammen med politi-overbetjent Conrad Hauge var jeg med og åpnet døren til bunkersen på Skaugum, hvor Terboven hadde sprengt seg selv i luften. Den kraftige eksplosjonen gjorde at vi ikke fant noen likrester. Bare en halv meter med hamstret hvetemel. Det kaller jeg

Spionen som ble Quislings vokter

en uverdigg død; rett og slett å forsvinne i en haug med mel.

Da oppgjørets time kom, plasserte britisk sikkerhetspoliti Helliesen på Victoria Terrasse, som da var under norsk kontroll. Her utstedte han arrestordre, avhørte gestapister og plasserte tyske fanger i den overfylte kjelleren.

Det var uholdbare tilstander, og snart ble fangene overflyttet til fengselet på Akershus. Agent Helliesen flyttet med, og ble fangevokter for Norges største landsforræder, Vidkun Quisling, som satt på Akershus under rettssaken.

Alle henvendelser og brev til landets kanskje best bevoktede fange måtte gjennom Helliesens kontor. Selv hadde han flere timers daglig

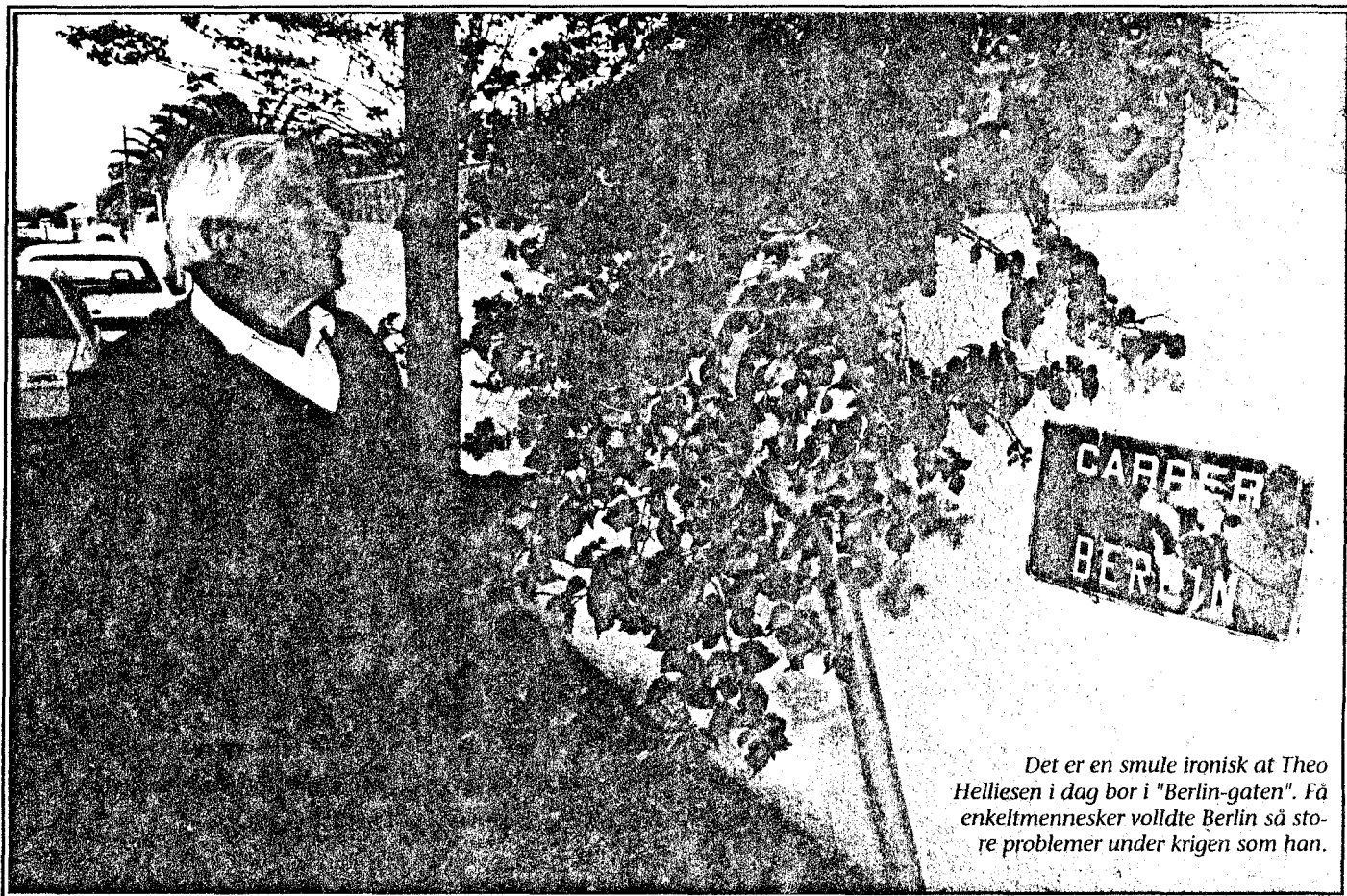
samvær og lange samtaler med Quisling, både i luftgården og på cella, under Marias besøk.

Quislings fangevokter

- Det var et rørende forhold mellom Maria og Vidkun Quisling. Hver dag hadde hun med små pakker til ham. Det kunne være rene klær, ekstra mat og andre godsaker. Hun viste stor omsorg, var stille og beskjeden og støtt ham til det siste.

- Gjennom henne fikk han utløp for sin frustrasjon under rettssaken og sukket stadig "Det nytter ikke, Maria. Disse menneskene skjønner ingen ting." Ellers klaget han aldri. Holdt masken hele tiden. Felte ikke en tåre. Selv ikke i sin egen celle.

- Da han og Maria skjønte at han ville bli skutt, og hun truet med å ta sitt eget liv, brukte han all sin energi på å holde motet oppe hos henne. Han trøstet henne og prøvde innstendig å overbevise henne om at historien ville se annerledes på ham. Men for andre var han vanskelig å få kontakt med. Han var svært innesluttet, virket nesten ufølsom og fjern. Selv da den høytstående gestapisten Weiner skjøt seg i nabocellen, var Quisling uberørt. Han kommenterte det overhodet ikke. Det virket som han ikke interesserte seg for noe annet enn sin egen sak. Han ble sett på som en mønsterfange og var ikke typen en fryktet skulle begå selvmord. Helliesen innrømmer at det var

Det er en smule ironisk at Theo Helliesen i dag bor i "Berlin-gaten". Få enkeltmennesker vollde Berlin så store problemer under krigen som han.

umulig ikke å få respekt for "denne asketiske, sindige og sterke mannen, som hadde bommet så forferdelig og som trodde han var større enn han var". Under de daglige luftturene diskuterte de som regel politikk og Quislings sak.

- Jeg husker jeg sa til ham "De er meget intelligent, herr Quisling, men ikke særlig klok". Da innrømmet Quisling at han nok skulle ha gjort mye annerledes, men likevel mente han hele tiden at han hadde gjort det beste for landet, og det ville ettertiden skjønne. Han hadde sykkelig høye tanker om seg selv.

Hjerneundersøkelsen

Det var under disse luftturene Helliesen oppdaget at Quisling trakk litt på det ene benet. Dette rapporterte han videre og Quisling ble sendt til Rikshospitalet til undersøkelse av hjernen, for om mulig å finne en svulst.

- Hele Rikshospitalet var på styr da vi kom med Quisling. Han måtte gå den reneste kanossagang gjennom korridorene, hvor det sto pasienter i alle dørene og ropte "Føræder! Føræder!" Folk var helt ville. Alle MÅTTE se Quisling! Igjen viste han en imponerende ro. Også under hjerneundersøkelse, da han fikk sprøytet kontrastvæske opp til hjernen via ryggmargen, beholdt han verdigheten.

- Utenfor sto hundrevis av nysgjerrige tilskuere. Vi måtte lure dem og kjøre

politibilen til bakkdøren, og så "smuglet" vi Quisling ut hoveddøren og kjørte ham tilbake til Akershus i vanlig sykebil, forteller Helliesen og poengterer at ellers hadde Quisling det godt og ble behandlet med respekt i fengselet.

Hele dagen var han i retten, bare avbrutt av lunsjen, som han inntok på Akershus sammen med forsvareren. Om ettermiddagen kom Maria på besøk i cellen og sammen gjennomgikk de hver dag avisenes skrivelser om rettssaken. Selv om han tidlig skjønte at slaget var tapt, jobbet han hardt og lenge med forsvarstalen sin, men det var nok like mye med tanke på sitt ettermæle, som han satte sin lit til.

Kanskje det nettopp var tanken på dette ettermælet og historiens dom som fikk Quisling til å avslå tilbudet fra Terboven om å flykte til Spania 7. mai med fly eller undervannsbåt, slik så mange andre stormazister gjorde. Da valgte han heller å melde seg til politiet på Møllergaten 19. Lite ante han at ordet "quisling" skulle være et skjellsord og begrep på en landsforræder både i Norge og utenfor landets grenser, selv 50 år etter.

- Det viser at Quisling helt til det siste var klippefast i sin tro på at han hadde gjort det beste for fedrelandet sitt og at ettertiden ville forstå dette. Men dette synet kom han ingen vei med i rettssalen. Han var dømt på forhånd. Selv om det var naturlig at vår største

landsforræder ble dømt til døden, ble likevel rettssaken pinlig. Stadig ble han avbrutt og latterliggjort. Forsvareren Henrik Berg gjorde en utmerket jobb, men han kjempet jo en håpløs kamp. Selv om han slett ikke sympatiserte med Quisling politisk, ble han utsatt for mordtrusler fordi han var villig til å påta seg oppgaven.

Henrettelsen

- Etter rettssaken ble Quisling igjen overført til Møllergaten 19, hvor han satt helt til han ble henrettet den 24. oktober. Han kom da til Akershus festning i politibil, og ble ført til retterstedet av to politimenn.

- Som alle andre ble han bundet fast i skyteboksen, for at kroppen fortsatt skulle være oppreist og ikke krøke seg sammen i fosterstilling etter første skudd. Han fikk festet en hvit papirlapp ved hjertet og et svart bind for øynene. To sterke lyskastere var rettet mot ham og han ble skutt med ti skarpe skudd av ti håndplukkede, men frivillige soldater fra politistyrken.

- Den ellefte, kommandøren, avsa ordren til skuddene og ga til slutt Quisling det symbolske nådeskuddet gjennom tinningen. Liket ble så lagt i kiste og hentet av en likbil fra Johanne Thorens begravellesbyrå, som hadde kontrakt på alle henrettelsene på Akershus, forteller Helliesen nøkternt. Han er opptatt av at de nakne fakta kommer fram, for øyenvitne-

generasjonen dør ut.

Alle andre versjoner som at Quisling håndhilste på de som skulle skyte ham, eller brukte sitt matematiske geni for å stå oppreist etter at han døde er like gale som påstandene om at hundrevis av skuelystne og hevnghjerrige nordmenn var vitne til henrettelsen og etterpå stakk fingrene i skuddhullene på liket. Det er oppspinn fra ende til annen.

Myten som er skapt i ettertid for å dramatisere det hele, er vanskelig å akseptere for Helliesen, en av få som hadde "orkesterplass" på vollen da skuddene falt på Akershus for 50 år siden. ■

Sett på bakgrunn av krigens dramatiske hendelser, finner Theo Helliesen sin tilværelse som pensjonist en smule kjedelig.

Quisling i luftegården på Akershus sammen med sin fangevokter Theo Hellest

